

MİZAHİ MASALLARIN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mehmet Naci ÖNAL*

Özet

Sözün gücü ve etkisi yazıya geçerken önemli ölçüde kaybolmaktadır. Performansa dayalı anlatıların yazıya aktarılması çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Masal anlatıcıları icra esnasında jest ve mimiklerini kullanarak seslerinin iniş çıkışları, harf sisteminde yitip gitmektedir. Masal türleri arasında özellikle mizahi masallar, yazıya geçirildiklerinde ses değerleri yanında anlam kayıpları da yaşamaktadır. Yazı, ses, jest ve mimiklerin gösterilmesinde âdeta çaresiz kalmakta, bu yüzden mizahi masalar yeterince anlaşılamamaktadır. Duygu değerlerinin anlaşılmadığı mizahi masallar, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Masal tekerlemeleri başlı başına mizah formunu oluşturmaktadır. Yalan masalları doğrudan mizahi masallar olup olayın akışı içinde gülme gerçekleşir. Kimi hayvan, gerçekçi ve olağanüstü masallarda (daha çok) durum komiği üzerinden mizah yapılır. Doğrudan mizahi masaların bir kısmı anlaşılmakta, büyük bir bölümünde anlam kayıpları yaşanmakta; okunduğunda saçma ve değerlere aykırı bir masal olarak görülebilmektedir. Masallarda değerler alt üst edilerek mizah oluşturulur. Mizahla birlikte derin yapıdaki sosyo-kültürel kodlar, masal dünyasından kopmadan masalları çeşitlendirir ve zenginleştirir.

Mizahi masallar hayatın olağan akışını dışına düşerek gülmeyi oluştururlar. Tekerleme mantığında olduğu gibi ninem benim beşiğimi sallamaz, ben ninemin beşiğini sallarım. Masallarda dolandırıcı, hilekâr, can alan, iş bilmez, sakar, görgüsüz olunma halleri ters yüz edilir. Mizahi masallarda gülme işlevlerinin neler olduğu incelemeleri yapılmış, “uyumsuzluk kuramı” daha sık kullanıldığı görülmüştür. Mizahın oluşumu bağlamında “durum komiği” en az anlaşılan bir

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, onaci@mu.edu.tr ORCID NO: 0000-0002-2397-0697
DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0299

tür olarak mizahi masallarda da yer almaktadır. Mizahi masalların pek çoğu yüzey manada komik, derin anlamda öğretici unsurlarla gülmeyi tetiklemektedir.

Dil ve söz arasındaki fark, mizahi masallarda da devreye girer. Dil bilgisi genel bilindik kodlardan oluşan ortak konuşma becerisini sağlarken söz, kişi için özel bir üsluba ve ruha dönüşür. Dil ötesi bu durum “öte dil” olarak adlandırılır. “Öte dil” masalın doğal ortamını ve anlatıcısının performansını dikkate alır. Sesin iniş çıkışlarından sözün niyetine kadar kişiselleşen ikinci bir dil kullanılır. İkinci dilin yazıya geçmesindeki eksiklikler sanal sembol alfabeyle giderilebilir.

Duygu değerini yansıtamayan yazılı metinler içinde yeri geldiğinde emojilerden yararlanılmıştır. Metne ruh veren anlatıcı kendi duygu değeriyle iyiyi kötü, kötüyü iyi yapabilmektedir. İkinci dili yansıtmak, sesin duygu değerinin doğru anlaşılmasını sağlamak için emojilerden yararlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Mizah, masal, performans, söz ve yazı farkı, emoji

PROBLEMS AND SOLUTION SUGGESTIONS OF HUMORARY TALES

Abstract

The power and impact of words are significantly lost when written down. It is often not possible to put performance-based narratives into writing. Storytellers use gestures and facial expressions during the performance, and the ups and downs of their voices are lost in the letter system. Among the types of tales, especially humorous tales, lose their meaning as well as their sound value when they are written down. It is almost helpless in showing text, voice, gestures and facial expressions, so humorous tables cannot be understood sufficiently. Humorous tales, whose emotional values are not understood, constitute the subject of this study.

Tale rhymes constitute a form of humor in themselves. Lie tales are directly humorous tales and laughter occurs in the course of the event. In some animal, realistic and extraordinary tales, humor is made (mostly) through situational comedy. Some of the humorous tales are directly understood, but most of them lose their meaning; When read, it can be seen as a ridiculous and unethical tale. In tales, humor is created by subverting values. Deeply structured socio-cultural codes along with humor diversify and enrich tales without breaking away from the fairy tale world.

Humorous tales create laughter by going beyond the ordinary flow of life.

As in the logic of the nursery rhyme, my grandmother does not rock my cradle, I rock my grandmother's cradle. In tales, the situations of being a swindler, a cheat, a person who takes lives, a slob, a clumsy, and an ill-mannered person are turned upside down. The functions of laughter in humorous tales were examined and it was observed that the "incongruity theory" was used more frequently. In the context of the formation of humor, "situation comedy" is also included in humorous tales as the least understood genre. Many humorous tales trigger laughter with superficially funny and deeply instructive elements.

The difference between language and words also comes into play in humorous tales. While grammar provides common speaking skills consisting of general familiar codes, speech turns into a personal style and spirit. This translanguing situation is called "translanguage". "Translanguage" takes into account the natural setting of the tale and the performance of its narrator. A second language is used that becomes personalized, from the ups and downs of the voice to the intention of the words. Deficiencies in the transcription of the second language can be eliminated by using the virtual symbol alphabet.

Emojis have been used when necessary in written texts that cannot reflect emotional value. The narrator, who gives spirit to the text, can make good bad and bad good with her own emotional value. Reflecting the second language can use emojis to ensure accurate understanding of the emotional value of the voice.

Key Words: Humor, fairy tale, performance, difference between words and writing, emoji

Giriş

Anlatıya dayalı türler arasında yer alan masalların temel işlevleri öğretmek, eğlendirmek veya her ikisini birlikte yapmaktır. Masalların eğlendirme işlevi, mizahi masallarla doğrudan gerçekleştirilir. Masal dinlemek demek, eğlenceli ve hoşça zaman geçirmek demektir. Bu tür masalar genel tasnifte "gülmeceli masallar" alt başlığıyla değerlendirilmektedir. Mizahi masallar anlatım ortamlarını yitirdiklerinde, gülme unsurları da kaybolmaya başlar; yazıya geçirilmiş olanlar, anlaşılma zorluğuyla karşı karşıya kalır. Yazıya geçirilmiş mizahi masalların önemli bir kısmı, anlamsız olarak algılanmaya müsait hâle gelir. Bu tür masalların bazıları kısmen anlaşılır, bazıları hiç anlaşılmaz.

Mizahi masallar için: gülmece, nükte, fıkra masal gibi farklı tanımlar kullanılmıştır. Burada mizahi masallar olarak tanımlayacağımız masallar: Doğrudan ve dolaylı olarak içlerinde gülme unsurları barındırırlar.

Tekerlemelerde, tekerlemeli masallarda ve mizahi masalarda tebessüm ve gülme unsurları yer almaktadır. Masal giriş tekerlemeleri içlerinde mizahi unsurlar taşır. Bu tekerlemelerde olmayacak işler olur, hayallere sığmaz işler gerçekleşir. Şaşıрма, tebessüm, hoşlanmalarla birlikte anlama gayreti iç içe yürür. Tekerlemelerde ters yüz edilmiş bir dünya sunulur. Tekerlemelerdeki “bir varmış bir yokmuş” kalıp ifadesi, derin bir felsefeyi örtülü olarak verir (Turhan Tuna 2014: 93-96). Tekerleme, söz komiği ve durum komiği ile devam eder. Yineleme, ters çevirme bağımsız olaylar dizisi ile iç içe yürür. Böylece masala hazırlık yapılır. Masal içinde de benzer mizahi unsurların devam edeceğine işaret edilmiş olunur.

Tekerlemeli masallarda doğrudan mizah yapılır. Bu tür masallarda: 1- Rasyonel dünya alt üst olur: Burada zaman hükümsüzdür. Kişi ninesinin beşiğini sallar. Arpa boyu yol alır. Varlıklar nicelik ve nitelik özelliklerini yitirir. İçinde şehirler bulunan karpuz, ağaç yaprağı üzerinde tarlalar vardır. Yokluğun ve varlığın sınırları ortadan kaldırılmıştır. Kör uzakları görür, sağır keskin bir şekilde duyar. 2- Düşler: Yoksul servete kavuşur. Anılar çift sürer. Horozlar yük taşır. 3- Toplum düzeni ve günlük hayat alay-şaka konusu olur: güzel-çirkin, kadı-mahkeme, tekke-derviş içinde beklenmedik unsurlar gülmeyi oluşturur (Boratav 1992a: 34-36). Tekerlemelerde geçen hayvanların simetrlili işler yaptığı komik unsurlar vardır. Eşek, deve, horoz, kurbağa vd.: berber; kaplan, tavşan çırak; kurt: çoban; horoz, keçi vd.; tellal; pire, pehlivan; ağaçkakan, terzi, sinek aşçı olur (Boratav 2000: 18-19).

İronik bir cengâver olan Keloğlan, bir vuruşta başındaki on sineği öldürür. Kılıcına “bir vuruşta on aslanı öldüren keloğlan” yazdırır (Harmancı 2010: 248-259). Yalan (7. tip olarak verilen) masalları, başlı başına durum komiği malzemesidir. Bu tür masal tekerlemeleri arasında: karıncaya vurdum palanı, aslı yok mahallesi vaziyeti gibi kısa maceralar yaşatır: beline minareyi sokar, Ahır Dağı’na tekme vurur, cebine gülleyi doldurur vd. tekerleme formunda mizahi unsurlar bir öyküye dönüşür (Önal 2021: 33-54). Bir örnekte: üç arkadaş üç ev görürler. İkisi yıkık dökük, üçüncüsünün temeli yoktur. Üç kadın görürler ikisi ölüdür, birinin canı çıkmıştır (Boratav 2000: 67-80). Durum komiği, ters çevirme, yineleme, dizilerin birbiri içine girmesi şeklinde oluşur. Söz komiğinde yanlış anlama, tekrarlar, zıt kelimeler veya sözler, yanlış anlamalar yer alır (Bergson 2011: 47-61; 63-74).

Gerçekçi masal grubu içinde sayılması gereken “Keloğlan Hiç Alıyor” (Alangu 2009: 70-75) veya “Hiç” olarak isimlendirilen masalı P.N. Boratav, tekerlemeli masallar arasında sayar (2000: 90-92). “Hiç” adlı masal daha çok Keloğlan üzerinden anlatılır. Keloğlan’ı annesi onu “hiç” almaya gönderir. Yolda durum ve söz komiği unsurları masalı mizahi masala dönüştürür. Rastladığı balıkçılara “hiç, hiç, hiç” dediğinden dayak yer. “Üçü beşi birden” demesi salık verilir. Böyle diye dursun, bir cenazeye rastlayınca yine dayak yer. “Allah rahmet eylesin” demesi gerektiğini öğrenir. Yola düşer. Ölü köpek gördüğünde yine dayak yer. “Ne pis kokuyor” sözünü, hamamdan çıkan kadınlara söylediğinde, tekrar dayak yer. Yeni öğrendiği sözlerle yola devam eder (Dursun 2018: 38-48). Çeşitli eş-metinler üzerinden anlatılan masal aynı zamanda durum komiğini ve hangi durumda hangi sözün söylenmesi gerektiğini, sözün yerinde söylenmesinin pedagojik bağlamda öğretilmesini salık verir.

Olağanüstü masallarda da ağırlıklı olarak durum komiği karşımıza çıkar. Akli az, cüsseleri büyük olan devleri yenen masal kahramanı zıtlıklar içinde olmaz işi olur kılarken mizahi unsurlar oluşur. Kahraman devlerle savaşı. Tesadüfen ölen devlerle taşı sıkma yarışmasında, yumurtayı sıkıp suyunu çıkaran masal kahramanı, durum komiğini oluşturur (Bergson 2011: 81-85).

Zincirleme masallar arasında da mizah unsurları vardır. Yaygın masallardan biri “Ayağına Diken Batan Karga” masalıdır (Boratav 1992b: 23-24). Karga, eş-metinlerde serçe veya başka bir hayvan olabilir. Karganın dikenini emanet vermesi, bir süre sonra emanetini bulamayınca yerine istediğini alıp başka birine emanet etmesi söz konusudur. Hiç kimse emanetine sahip çıkmamıştır. Karga sonunda bir türkü tutturup kimlere ne emanet verdiğini ve emanetine sahip çıkılmadığı için daha zor taleplerde bulunduğunu anlatır. Bir yanıyla söz komiği yapılırken diğer yanda durum komiği devreye girer. Emanete sahip çıkmanın ne denli önemli olduğu mizahi ve örtük bir dille anlatılır.

1. Mizahın İşlevleri

1.1. Rahatlama İşlevi: 1-Psikolojik ve psiko-analitik teoriler olarak da adlandırılır. S. Freud bu teorinin bilinen en önemli temsilcisidir. Mizahın alıcısı üzerine odaklanılır. Tabu olanın ruhsal anlamda dışarı taşması

teorisidir. 11-Tedavi Etme İşlevi: Sağlık alanında, çeşitli hastalıkların moral ve gülme sonucunda olumlu sonuç verdiği bilinmektedir (Terr 2000: 244). 111- Stres ve Gerginliği Atma İşlevi: Gergin bir durumu atlatmak komik programlar, mizahi yazı ve çiziler okuyarak gerginlik atılır (Terr 2000: 32). 1v-Sosyalleşme İşlevi: Gülme bir kişi etrafında dönmez. Çevredekilerle birlikte gülme ve sosyalleşme söz konusu olur (Terr 2000: 46). Son *üç işlev*in temel görevi rahatlama işlevi olup aynı başlık altında değerlendirilmiştir.

1.2. Uyumsuzluk İşlevi: Karşıtlıklar üzerine kurulur. Dinleyici anlama ve algılama sonrası gizli kalan anlama ulaşır. Karşıtlıklar içinde çıkan gülme unsurları ortaya çıkar. Sonuçtaki sürpriz durumlar anlaşılınca gülme işlevi oluşur.

1.3. Üstünlük İşlevi: Bir kişi veya gruba karşı saldırgan kızdırmaya yönelik bir mizah türüdür (Ekici 2009: 271-280).

2. Mizahın Oluşumu

Bergson'un belirlediği gülme unsurları arasında: 1-durum komiği, 11-söz komiği, 111-şekil komiği, 1v-karakter komiği yer alır. Masallarda özellikle durum ve söz komiği öne çıkmaktadır. Şekil komiği ve karakter komiği masal anlatıcısında aranır. Masalın icrası sırasında anlatıcı veya kaynak kişi jest ve mimiklerini kullanır. Keloğlan'ın bazı masalları ve onun kelliği karakter komiğine hizmet eder (2011: 47-85).

3. Sözün Gücü, Yazının Zaafı: Ses ve Harf Arasındaki Kayıplar

Masallarda sembol söylemler bir şeyi söylerken başka bir şeyi kasteden metaforlarla yüklüdür. Kötü bir şey gülünerek söylendiğinde, söylenen makul hâle sokulabilir. Sözün sese yansıyan niyeti, yapısını mazur gösterir. Eylem dışarıdan bakıldığında kendi başına yanlış görünse bile, sesin tonlaması olanı biteni kabul ettirerek mizahı oluşturur. Gülme unsuru sözle birlikte sesin gücüyle oluşturulur. Sesin yer almadığı yazı, yanlış anlaşılmaya veya hiç anlaşılmamaya yol açabilir. Bir yanıla teatral bir anlatı olan masallar için böyle bir sorunla karşı karşıya kalınmaktadır.

Masal metninin bilinme işlevi, nesneyi (yazıya geçmiş masalı) mutlak olarak, görünüşteki hâliyle değil, işlevi aracılığıyla analiz edip bilginin bütüncül seyrindeki gerçekliğe ulaşılmalıdır. Metnin işlevi, gerçekliğe

doğru açılabilir tek anahtardır. Sonuç çıkarma eylemine yönelirken işlevsel anahtar bilginin içindeki “anlam yapısını” ortaya çıkarır. Bilginin temel dürtüsünü anlamak için, varlığın örtülü sembolünü açıp çıplak ve örtüsüz bir gözle bakılması gerekir. Gerçeklik belli formlar içinde (özelde masalda) yazıda perdelenmiş durumdadır (Cassirer 2002b: 13-14, 19-20).

Bu araştırmada mizahi masallar üzerinde durulmuş, gülmenin anlaşılabilmesi sorunları ortaya konmuş, çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışmada üç masal ele alınmıştır. İlk masalda anlatıcısının performansı hareketli görüntüler üzerinden yeniden izlenmiş, jest ve mimiklerinin yanı sıra sesin hüzünden coşkuya doğru oluşmuş duygu değerleri emojiyle gösterilmiştir. Son iki masal dahil, metnin içindeki mizahi unsurlar dikkate alınarak harf + emoji bir arada kullanılmış, sesin etkisi yazıda okunur, metinde anlaşılır hâle getirilmiştir.

“Fetli Ayşe,” “Keloğlan’ın Ettikleri” ve “Dudu ile Kurmu” adlı mizahi masallar ele alınmış ve incelenmiştir. Emojiyle: ı-Anlatıcı mimikleri ve ağırlıklı olarak kaynak kişinin, 11- Dinleyicilerin duyguları sembolik olarak verilmiş; 111. Masal içindeki yalan, kötü kalplilik, şaşırma ifadeleri metnin kendi doğallığında olması gereken - bu duyguları anlatıcının yansıtmadığı - ifadeler de yer yer belirtilmiştir. İlk masalda iki gülme işareti vardır: anlatıcı (😊) ve dinleyici (😊) gülüşleri ayrı emojiyle belirtilmiş duygu değerleridir.

4. Fetli Ayşe Masalı İncelemesi

Masal Datça’nın Çeşme mahallesinden derlenmiştir. 1929 doğumlu E. Bahriye Çukadar’ın anlattığı masalardan biridir (Önal 2011: 493).

“Fetli Ayşe” adlı masal ağız özelliği ile verildiğinde anlaşılmasında zorluk yaşanmıştır. Masal ağız özelliklerinden arındırılarak anlaşılır hâle getirilmiştir.

4.1. “Fetli Ayşe” Masalı

“Fetli demek Fetli fermanlı demek. Yalancının dolandırıcının biri demek işte. Şimdi bir gün fakirmiş Fetli Ayşe, bir şeyi yokmuş. Ondan sonra:

— Ah komşucum ben fakirim demiş. Senin demiş, şu tavukları gütsen de ondan azıcık yararlasam bari demiş.

— Eh güdüver komşum, demiş.

Kadın da biraz yoldan kaçkınımış herhalde? Eh gütmüş gelmiş tavukları. İki üç gün hizmet etmiş.

— Ah komşucum demiş, seni demiş, horoz ne diye ötüp durur, demiş. Benim hanım yoldan çıkık benim hanım yoldan çıkık. Şunu sevdi bunu sevdi (diye horoz ötüyor).

— Aman komşum kimselere anma. Adam duyarsa beni felaket yapar.

— Tek bir şeyler söyleme demiş, tavuklar, horozlar senin olsun istemiyorum, senin olsun demiş 😊😊😊 (gülme).

Vermiş karı korkudan (dinleyiciler: 😊).Biraz durmuş:

— İyi. Fetli Ayşe tavuğu mavuğu aldın iyi amma demiş. Bir oyun daha düşünsek demiş.

Düşünmüş, düşünmüş 😊.

Mesela ninem Datça derdi. Bizim kaza Datça olduğundan. Mal müdürünün karısı ölmüş. Datça'da derdi ninem rahmetli.

Gitmiş ölü evine:

— Ah benim kıymetli kardeşim 😊. Ben ölürsem eniştene var dediydin 😊😊😊. Ah senin ağızlarında falın mı vardı. Ah benim kıymetli kardeşim diye, çarpı çarpıvemiş kendini. Akşama kadar ağlamış.

Mal müdürü:

— Aman, demiş ana demiş, benim hanımın, demiş hiç kardeşi var mıydı, demiş.

Anası:

— Bilmiyorum hiç gelmedi, demiş.

— Ama o kadar fena ağladı ki, demiş, bütün yara bere içinde, demiş.

Fetli Ayşe:

— Ben ölürsem benim yerime var dediydin.

Mal müdürünün anası:

— Madem demiş karını çok severdin sayardın, madem karının kardeşiyle evlen demiş.

Evlenmiş.

O karı kocasını bir uğurlamış, analığını uğurlamış yavuz yavuz. Bakmış görmüş analığı gözüne batmış. İstemeyecek analığını. Bir gün kocası işe gitmiş, vazifeye. Evde kalmış o. Tutuvermiş analığını, bir duvardan bir duvara çarpı çarpıvermiş, 😊😊 çarpı çarpıvermiş 😊. Konuşamayacak hale gelmiş ümüklerine (gırtlığına) ümüklerine sunmuş. Konuşamazmış karı kadın.

Kocası geleceği zaman da iki tane döşek yazmış. Güzel yastıkla işlemeli yastıkla örtmüş. Koymuş böyle.

— Ah annecim, ah ah su mu 😞(üzgün ama rahatlamış yüz) istersin diye başlamış başında ağlamaya 😊😊.

Kocası:

— Noldu hanım? 😞 (kafası karışık yüz)

— Sen başıma geleni sorma, anne anne demiş 😞😞😞(yalan söyleyen yüz).

— Noldu, demiş kocası 🤪 (şaşkın yüz).

— Felç mi oldu bilmem demiş 😞, 😞 (yalan söyleyen ve endişeli yüz). Yerde, demiş yatıyor demiş konuşamıyor.

— Anacım noldun sen neddin?.. 😞

Kadın şimdi böyle edermiş 😞. (kaynak kişi elini gırtlığına götürüp sıkıyor). İki duvara çarptı ya. Senin hanım, demiş beni buradan (gırtlığından) tutup bir bu duvara çarptı. (İşaret ederek anlatmaya çalışır, konuşamaz haldedir) Bir bu duvara çarptı, (❤️❤️❤️ kötü kalpli) bir duvara çarptı, ❤️beni bu hale koydu demek istemiş ❤️❤️❤️.

— Anlayamıyorum anne 😞?

Karısı:

— Sen anlayamıyor musun, demiş adama, ben anlatayım 😞(yalan).

— Ne anladın sen demiş.

— Bu ev de gelinimin olsun, bu ev de, demiş. Boynumdaki altınlar da gelinimin 😊olsun oğlum deyip duru 😊😊😊 demiş 😞(yalan).

Nine ölmüş. Evleri de almış 😊. Malının mülkü de almış 😊. Altınlarını da almış 😊.

Ninem rahmetli çok güzel anlatıverirdi bunu.” 😊😊

4.2. Masalın Mizahî Çözümlemesi

Yazılı metne yalın olarak bakıldığında, masal iletilerinde olmaması gereken değerlerden uzak pek çok şey görülür. Bunlar: ayıbını yüzüne vurma, hilekârlık, aldatma, saygısızlık ve cinayet işlemeye kadar varan bir dizi uygunsuz durumlardır. Masalların eğitici ve öğretici ruhuna aykırı bir durumla karşı karşıya kalındığı düşünülebilir.

Sözün başında masal anası Fetli hakkında açıklama yapmıştır. Fetli sıfatı yalancı ve dolandırıcı demektir. Masalda dolandırıcı ve hilekarın yaptıklarına sıfatla hazırlık yapılmıştır. Üç aşamalı masalın ilk aşamasında horozun ötüşünden anlam çıkarıp komşu kadının ayıbını herkese duyurma tehdidi vardır. Komşu kadın iyilik yapmış, karşılığında kötülük bulmuştur. Kendi ayıbı veya eksiği (hayvanlarının) kaybına neden olmuştur. Masaldaki gerçeklik perdelenmiş, toplum katında kabul görmeyen ahlaki tutumlar, bir eksikliği ortaya çıktığında değerli şeylerini yitirebilirsin mesajı verilmiştir.

Kaynak kişi masalı jest ve mimikleri ve sırası düştüğünde de gülerek anlatmıştır. Mizahi masalın derin yapısında sembolik olarak değerlerin erimesinin kişisel kayıplara yol açabileceği belirtilmiştir. Bu eksikliği bilen veya fark eden uyanık kimse, bu eksikliğin üzerinden kendine fayda sağlayabilir. Temsili mizahi unsurlar metaforlarla verilir. Mizah yapılarak yaşam bilgisinin özel ve gizemli alanlarına işaret edilir. Sembol olay bir işaret alanına dönüşür. Fayda ve zarar arasındaki durum tersine döner, toplumsal değerleri ters yüz edilir. Gülme unsuru derin ve eğlenceli bir öğretiye bürünür.

İlk aşamaya bütüncül olarak bakıldığında masal kendi içinde tutarlıdır. Dürüst - (yoldan) çıkık, doğru-yanlış, iyi-kötü vb. özellikler tekerlemelerdeki mantıkla benzerdir: böylece söz komiği oluşturulmuştur. Edepsiz, edeple, pis olan temizle karşıt durumları ortaya konmuştur. Masalda edepsiz-uyanık ve yararcıyla sınıranır. Anlatıcının sesi, gülüşü ve yüz ifadesi ise masalın dışarıdan algılanışında şekil komiğini oluşturur. Karşıdakinin ayıbını tehdit yoluyla açığa çıkarılması ve sonunda tavuklarla horozun alınması sonucu oluşan rahatlamayla gülme unsuru doğar. İlk aşamada

gülmenin sebebi rahatlama işleviyle gerçekleşir. Komşunun yaptığı eylem ahlaksızlık “yoldan çıkık” şeklinde ifade edilmiştir. Mizahın uyumsuzluk işlevi karşıtlıklar üzerinden gerçekleşir. Dinsizin hakkından imansız gelir, atasözü durumu özetler.

İkinci aşamada Fetli Ayşe diğer uyanıklığını yapar. Kaynak kişi Datça’da mal müdürü ifadesiyle yörenin üst statüden birinden söz etmek ister. Eğitimli, bürokrat birinin karısı ölünce yalan, sahte, yapmacık, kandırma eylemleriyle kendini kabul ettiren ve ölen kadının yerine geçen bir kadınla karşı karşıya kalınmıştır. Mal müdürü acaba karımın söz etmediği bir kardeşi var mıydı, diye annesine sorar. Devamında herhangi bir inceleme, araştırma yapılmaz. Fetli Ayşe o kadar iyi rol yapmış olmalıdır ki, masalın doğal akışı, yaşamın doğal akışına uygun düşmüştür. Ölen kadının yerine geçip mal müdürüne eş olmak, fakir kadının statü atlaması demektir. Yoksulluktan varsılığa doğru Fetli Ayşe kendine fayda temin etmiştir. İkinci aşamada toplum içinde mevki sahibi, eğitimli birini kandırmak, durum komiğini oluşturur.

Masalın örtük mesajı aklını yeterince ve gereğince kullanmayanların çeşitli zararlar görebileceği yönündedir. Karı-koca ilişkilerinde evliliği dengi bozulmuş; numara çeken, rol yapan sahte işler üreten kadın eş olmuş, işini yürütmüştür. Şeytani akıl ve saflık uyumsuzluğu, gülünç olanı ve komiği ortaya çıkarmıştır. Uyumsuzlukla gülme unsuru oluşmuştur. Durum komiği içinde kadın kendi durumunu tersine çevirmiştir. Alt statüden bir kadın kurnazlığıyla üst bir statüye yükselmiş, eş olmuştur.

İkinci bir hileyle dinleyiciler, alışılmadık maceralara sürüklenmiş, komik merak unsurlarla sürdürülmüştür. Bu aşamadaki ileti: yalana dolana karşı uyanık olmayan gülünç duruma düşer olmalıdır. Dinleyici açısından alt statüdeki birinin üst statüye karşı şeytani akıl ve saflık arasında neler yaşanabileceği gösterilmiştir.

Masalın üçüncü aşamasında gelin-kaynana ilişkileri yer alır. Fetli Ayşe masalda sonradan anlaşıldığı üzere, kaynananın evine ve altınlarına göz koymuştur. Bunun için büyüğün küçüğü değil, küçüğün büyüğü öldürmesi söz konusudur. Tekerleme gibi olay ters yüz edilerek durum komiği oluşturulmuştur. Gelin öylesine dayak atar ki, kaynananın konuşmaya mecali kalmaz. Kaynanasını bezeli yataklara yatırıp kocasına karşı bir hazırlık içinde olması, Fetli sıfatının belirtileridir. Gelin konuşamayan ana

ile oğul arasındaki diyaloga da karışır. El kol hareketleriyle dayak yediğini anlatmaya çalışan kaynananın beden dilini kocasına yanlış ve kendi faydasına yönelik olarak açıklar.

Kocanın hayat bilgisinden yoksun olduğu, ikinci aşamada da ortaya çıkmış, safça karısına inanmıştır. Komik unsur saflıkta ve sorgulamadan inanmakta aranmalıdır. Durum komiği içinde kaynananın demek istediklerini gelin ters yüz etmiştir. Bu aşamalarda anlatıcı bol bol gülmüştür. Masalı dinleyenler de gülmelere katılmışlardır. Komik unsur gelinin kaynanasını dövmesi aşaması, özellikle geniş ailelerdeki gelin-kaynana ilişkilerini hatırlatır cinstendir. Azap gören bir gelinin bu masalla rahatladığı komik unsurlar, gelin-kaynana manilerinde de görülür. Fetli Ayşe'ye yaptırılan eylemler, eziyet gören gelinlerin hoşuna gidecek türdendir.

Yazıda geçtiğinde sözün örtük anlamları ve duygu değerleri anlaşılmayan masalın her bir aşaması emojiyle daha anlaşılır hâle getirilmiştir. Hile ve aldatma, yalan ve kandırma, küçüğün büyüğe saygısızlığı emojiyle anlaşılabilir. Masalın icra ortamı ve anlatıcının masala yansıttığı ruh hâli, sözün niyeti, masalın mizahi bir masal olduğu, gizli kalmış duyguların tersine çevrilerek dışa vurulduğu emojiyle görünür hâle getirilmiştir.

5. Keloğlan Masal İncelemesi

Halk edebiyatında Keloğlan, bilindiği üzere en yaygın olan masallardandır. Keloğlan masalları, bir masal külliyyatını oluşturmaktadır. Yapılan bilimsel araştırmalarda mükerrerlerle birlikte bin civarında Keloğlan masalının varlığı tespit edilmiştir (Dursun, 2008). Keloğlan masalları tek bir tip olarak değil, birden fazla tip olarak anlatılmaktadır. Keloğlan'ın bitmez tükenmez yetenekleri vardır. Halk içinde her türlü meziyete sahiptir: yardımlaşma, dayanışma yanında; hile, tuzak gibi yöntemler uygular. Keloğlan'ın temsil ettiği tipler arasında: Akıllı, aptal, aşık, bilge, deli, derviş, insafsız, merhametli, hilekâr, komik, mahir, şımarık, tembel, uyanık, vefalı, yoksul yer almaktadır (Harmancı 2010: 134-242).

İncelenen masal, "Türk Folklor Araştırmaları" dergisinin 65. sayısında Şöhret Ü. DİRLİK imzasıyla yayınlanmıştır: (3/65 (Aralık 1954), 1037).

4.1. "Keloğlan'ın Ettikleri" Masalı

Evvel zamanda ihtiyar bir kadının iki oğlu varmış. Babaları öleli beri

büyük oğlan anasını ve kardeşini geçindiriyormuş. Büyük oğlan merkebi almış ve oduna gitmiş. İhtiyar ana Keloğlan'a demiş ki:

— Keloğlan, ben ihtiyarladım gayri, de bakalım, beni bir güzel yıkayıp temizle.

— Otur ana demiş, Keloğlan.

Keloğlan, koca kazanı iyice kaynatmış ve anasını kucaklayıp kazanın içine atmış 😊 (anlatıcı: gülen yüz); (okur: kafası karışık 😞). Tabii kaynar suyun içinde kadıncağız ölmüş 😊 / 🤡 (anlatıcı: güler; okur şaşkın). Anasını kazandan çıkartmış ve köşeye oturtmuş 😊; (okur: 😞, 🤡). Önüne yemek koymuş, eline kirnuçu vermiş... 😊 (okur: 😞, 🤡).

Büyük oğlan anasının ölüsünü görünce şaşırmış 🤡 (okur 🤡):

— Kimsenin haberi olmadan gömelim, 😞 (endişeli yüz) demiş.

Kazma kürek alarak çıkıp gitmiş. O sırada eve bir komşu kadın gelmiş. Ölüyü görünce bağırmaya başlamış 😊 (okur: 🤡, 😞). Keloğlan da kadının kafasına bir odun vurup öldürmüş 😊. (okur: 🤡, 😞). Büyük oğlan gelince ölünün iki olduğunu görmüş ve daha çok şaşırmış 😊 (okur 🤡). İşi telaşa vermeden ikisini de gömmüşler.

Ertesi gün, “Bir kadın kayboldu, yerini haber verene bin altın bahşiş var,” diye tellal bağırmaya başlamış. Büyüğünün tembihlerine rağmen Keloğlan:

— Ben gömdüm, mezara gömdük 😊, (😞) demiş.

O gün hemen mezarın başına gitmişler. Keloğlan hem mezarı kazıyor hem de soruyormuş.

— Sizin kadının boynuzu var mıydı 😊, (😞)? Kuyruğu uzun muydu 😊, (😞)? Tüyleri siyah mıydı 😊, (😞)?

Mezarın başındakiler eğilip bakmışlar. Bir keçi ölüsü 🤡! Her biri yalancı diye Keloğlan'a birer tokat vurmuşlar ve gitmişler 😊😊😊. Keloğlan'ın söz dinlemediğini gören ağabeyi ölülerin yerine bir keçi ölüsü koymuş 😊 (🤡) ve böylece kurtulmuşlar 😊 (Çoban 2008: 90-91).

4.2. Masalın Mizahi Çözümlemesi

Masalın ilk aşamasında Keloğlan'ın abisi ve annesi yer alır. Keloğlan

annesini yıkarken öldürür. Anne toplum katında varlık sebebi, en değerli ve saygın bir varlıktır. Gülmenin odağında olmaz bir iş, olur kılınmıştır. Mizah, annenin oğlu tarafından kaynar suda yıkanırken öldürülmesi, beklenmedik bir işin tersini dönmesiyle gerçekleşir. Dikkatsiz, sakar, akılsız, savruk bir Keloğlan, yaptığı işle en kutsal olan annesine zarar vermiştir. Verilen mesajı tezatlarıyla okunmalıdır.

Masalda dikkatli olmanın ve bilinç düzeyinin hayati öneme haiz olduğu gösterilir. Dikkat hayat memet meselesidir. Dikkatin önemi masalda tersine çevrilerek verilmiştir. Masal tekerlemelerinin tersine söylemi, masal dünyasında mizahın oluşmasına da yardımcı olmuştur. Dikkatli ve dikkatsiz olmak arasında ölüm-dirim söz farklı söz konusudur. Yaşamın her aşamasında dikkatli olunmazsa, başınıza her iş gelebilir mesajı verilir. Keloğlan'ın saflığı annesinin ölümünden sonra da devam eder. Bir köşeye oturtup eline de yiyecek verir. Aptallık, saflık ötesindeki bu durum gülme unsurunu tetikler. Annesinin öldüğünün bile farkında değildir. Anlatıcı bu aşamalarda gülmüş olmalıdır. Mizah işlevleri arasında akıl ve akılsızlık ile “uyumsuzluk” söz konusudur. Komiğin ortaya çıkışında “durum komiği” ile işler tersine çevrilmiştir. Keloğlan saflığıyla karakter komiğine dönüşmüştür.

Masalın ikinci aşamasında büyük oğlan Keloğlanın annesini öldürmüş olduğunu görür. Kardeşinin suçunu örtmek ve bir an önce gömmek için dışarı çıkar. Keloğlan'ı suçlamaz, sadece şaşırır. Durumu telafi etmek ister. Komşu kadın, ölmüş olan annesi görünce şaşırarak bağırır. Bu şaşkınlık içinde Keloğlan kadının kafasına vurarak onu da öldürür. Beklenmedik bir ikinci ölü, büyük oğlanı bir kere daha şaşırtır. Burada olmaz işler olmuş, mizahi unsur ortaya çıkmıştır. Birlikte iki kadını da gömerler. Saflık anlamında kabahat, gerçek manada suç sayılan eylemler gülmenin gerekçesinin oluşturmuştur. Olmaz işler olmuş, beklenmedik durumlar mizahı ortaya çıkarmıştır. Saf oğlanın eksiklerini, büyük oğlan tamamlar. İkinci bir ölüyle beklenmedik bir durum, ikinci mizah unsurunu oluşturmuştur. Birlikte gizlice gömmek mizah mantığı içinde sürdürülür. Masalın akışında, büyük oğlanın küçük oğlanın suçlarını örtmesiyle yeni saflıklara zemin hazırlanmış olunur.

Üçüncü ve son aşamada kaybolan komşu kadın aranır. Hem suçlu hem de paragöz olan Keloğlan kendini ihbar ederek akılsızlığını bir kez

daha ortaya koyar. Büyük oğlanın sözünü dinlemez, kendi bildiğini okur. Bu durumu bilen büyük oğlan tedbirini almıştır. Ölülerini gömdükleri yerde aramaya başlayan Keloğlan yeni mizahi unsurları oluşturan sorular sorar. Boynuzu, uzun kuyruğu ve kıllarının rengini nedir, der. Her bir soru bir mizah unsurudur. Bilinen ile beklenen arasındaki terslik “uyumsuzluk teorisini” ve işlevsel olarak “durum komiğini” oluşturur. İnsan beklenirken keçi ölüsünden söz ettiği anlaşılan Keloğlan gülme unsurunu davranışlarıyla ortaya koyarken, toplum katında hak ettiği dayağı da yemiş, gülme unsuru ortaya çıkmıştır.

Masalın 11-14 yaş grubu öğrencilerinin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özelliklerine göre uygunluğu değerlendirilmiştir. Çalışmada masalın kahramanları, iletileri ve değerlendirmeleri yapmıştır. Kahramanlar açısından büyük kardeş, ileri görüşlü, akıllı, ön sezileri güçlü olma özellikleriyle ön çıkan olumlu tiptir. Küçük kardeşin sorunlarıyla baş etmesi büyük kardeşe yüklenmiştir. Keloğlan ise, olayları etraflıca düşünmeden uygular. Kısa süreli çıkarları doğrultusunda hareket eden saf bir karakteri temsil etmektedir. Masaldaki iletiler arasında faydalı olabilecek fikirlerin dinlemesi, ileri görüşlü olunması ve günlük kazanımlar için çalışmak, uzun vadede başarısızlık getirir mesajları yer alır. Yüksek lisans çalışmanın değerlendirme bölümünde masal tavsiye edilen bir metin olarak ifade edilir.

Söz dinlememek küçükler için tehlikelere yol açabilir. Büyük oğlan gibi tedbirli olmak, küçük oğlan gibi aç gözlü olmamak gerekir. Anneyi kazanda yıkarken öldürme için motif denmektedir. Bunu bilinçli olarak yapmadığı okuyucuya hissettirilmiştir. Bu yüzden olumsuzluk ortadan kalmaktadır, denir. Masalda merak unsurunun diri tutulduğu belirtilmiştir (Çoban 2008: 90-91).

Masalda metinden hareketle emoji yerleştirilmiştir. Metnin niyeti, sözün duygu değeri ile bütünleştğinde gülme unsurları oluşmuştur. Harflerin / sözcüklerin ifade gücü ses olmadan yeterli olmadığı görülmüştür. Sorun emojiğin simgeleriyle (kısmen de olsa) giderilmeye çalışılmıştır. Anlatıcı veya yazar imojileri 😊 önce, okur veya dinler arasındakiler 🤖 sonra verilmiştir.

6. “Dudu ile Kumru” Masalının İncelemesi

Seçilen masal Kıbrıs Türk masallarından olup eser, Saim Sakaoğlu tarafından hazırlanmıştır (Sakaoğlu 1983: 13-15).

6.1. Dudu ile Kumru Masalı

“Evvel zaman içinde bir karı koca varmış. Kadının adı Dudu, kocasının adı Kumru imiş. Bu karı koca pek akıllı değillermiş. Daima olmayacak işler yaparlarmış.

Bunların bir de kızları varmış. Ancak kızları kendilerine çekmemiş, akıllı bir evlat imiş. Kızları büyümüş, gelinlik çağı gelmiş. Uzak bir memleketten iyi bir kısmet çıkmış, kızlarını vermişler. Aradan zaman geçmiş. Demişler ki:

— Hele bir kızımızın görmeye gidelim.

— Gidelim.

Dudu peksimet yapmış. Sularını da alıp dağarcıklarını tamam etmişler, yola çıkmışlar. Epey yol almışlar. Karınlara acıkmış. Dudu’nun hazırladığı peksimetten yemişler, sularını içmişler. Sonra da sohbete başlamışlar.

— İnşallah kızımızın kocası zengindir.

— İnşallah.

Tekrar yola koyulmuşlar. Nihayet kızlarının evine varmışlar. Damatlarının zengin birisi olduğunu anlaşıyormuş. Çünkü çokça öküzleri filan varmış. Eve yaklaşınca Dudu kocasından habersizce köylerinden getirdiği eşyayı ahırın kenarına bırakmış.

O köyde de öküzlere yaladıkları içinde küspe de verilirmiş. Ancak Dudu bunu hiç görmediği için bilmezmiş. Bakmış ki öküzler bir şeyler yiyor, o da istemiş:

— Bana da ver o yediğinden (okuyucu: 😊 gülme / 🤪 şaşkın).

Öküz bu sözleri anlar mı? Yediklerini çiğnemeye devam etmiş. Dudu bir daha istemiş:

— Bana da ver yediğinden! (okuyucu: 😊, 🤪).

Yine hiç ses çıkmamış. Dudu bu duruma çok kızmış. Eline geçirdiği bir kaya parçasıyla bütün öküzleri öldürmüş (masal kahramanı: 😡 öfkeli; okuyucu: 😊, 🤪). Sabah olunca kızları annesiyle babasını görmüş (🤪). Bakmış ki bütün öküzler ölmüş (🤪; 😟 endişeli)

— Ne olmuş bunlara? (🤪 / 😟).

— Ne olacak akşam vakti yediklerinden istedim 😊. Vermediler 😊). Bende kızdım hepsini öldürdüm 😊😊😊😊).

— Aman kocam duymasın, beni de öldürür 😞). Hemen sizin yolluğunuzu hazırlayayım, geri dönün evinize.

Kızlarım bunlara bolca yolluk hazırlamış, yolcu etmiş. Bir müddet yol aldıktan sonra açılmışlar. Kızların hazırladığı yolluğu açmışlar. Tam yiyecekleri sırada bir sinek gelmiş, Kumru'nun alnına konmuş.

Dudu sineği kovalayacağım diye bir taş almış, olanca gücü ile Kumru'nun alnına vuruvermiş 😊😊. Zavallı Kumru orada ölüvermiş 😊😊.

Dudu bakmış ki Kumru ölmüş, çok üzülmüş 😞).

— Kumru öldükten sonra ben nasıl yaşayayım! (😞düşünceli 😞 hoşnutsuz)

Dudu bir taş daha almış, kafasına vurup kendini de öldürmüş 😊😊😊😊.”

6.2. Masalın Mizahi Çözümlemesi

Masalın girişinde karı koca “pek akıllı değillermiş” ifadeleriyle olacaklara hazırlık yapılmıştır. “Dudu” ile “Kumru” adları birer kuş adıdır. Kuş beyinli ifadesi kullanılmadan metafor yapılarak “kuş beyinliler” ile masalın gülme unsurları hazırlanmıştır. Dudu papağanın bir başka adıdır. Kadın metaforik olarak çok konuşan, boş konuşan biri olarak sembolize edilmiştir. Kumru, Dudu'ya uyan kararlarında karısına bağlı bir adamdır. Kumru, sükunet ve uysallık simgesidir. Dudu ile Kumru ise akıllarıyla hareket etmezler. Kızları onlar gibi değildir, adı: “Sivilce”dir. Sivilce komik unsur olup ergenliği, gençliği çağrıştırır. Böyle bir anne ve babanın Sivilcesi bedenlerinden bir parçası olduğu yine sembolik olarak verilmiştir. Masal girişinde herhangi bir hareket unsuru olmazdan evvel, isimler üzerinden mizahi bir hazırlık yapılmıştır.

Kızlarını evlendirmiş, bir süre sonra da görmeye karar vermişler. Yolluk hazırlığı yapmış, su ve azıklarını yolda yerken sohbet etmişlerdir. Kızlarının kiminle evlendirdikleri anlaşılmaktadır. Sohbetin konusu kızlarının kocasının zengin olması üzerindir. Akılsız anne babanın önem verdiği şey, zenginliktir. Değerler değildir. İyi olma, misafirperver olma, erdemli olma gibi hasletlerden söz edilmez.

Eve vardıklarında Dudu ahırda öküzleri bir insan gibi algılamış, yedikleri küspeden istemiştir. Gülme unsuru burada başlar. Öküzler herhangi bir şey vermeyince Dudu sinirlenip öküzleri birer birer öldürmüştür. Akılsızlık ve öküzlerin canına kıyma beklenmedik durumları ortaya koymuştur. Mizah tekrar ortaya çıkmış, olmaz işler olmuştur. Bilmediği yiyecek, görmediği öküzler, kızlarının kocasının zengin olması, arasında beklenmedik “durum komiği” doğmuş olur.

Kızları durumu sabah fark edince telaşlanır. Kocasından çekinerek anne ve babasını geri gönderir. Bol yolluk yapmıştır. Evlerine dönerlerken bir yerde azıkları yemeye başlarlar. Mizah bir kere daha bu devreye girer. Kumru’nun anlına konan sineği gidermek için, Dudu bir taşla vurmuş, kadın kocasını öldürmüştür. Akılsızın işleri bu sefer birbirlerine zarar vermekle devam etmiştir. Ben kocamı öldürdüm diye üzölmüş ve bir akılsızlık daha yaparak taşı kendi kafasına vurup kendini de öldürmüştür. Olmayacak bir iş daha olmuş, mizah unsuru kocası ve kendisi üzerinden iki kere gerçekleşmiştir.

Masalın mizaha hazırlığı isim metaforlarıyla başlar. Merak unsurları beraberinde oluşur. Öküzlerin öldürölmesi ve kocası Kumru ile ardından Dudu’nun kendini öldürmesi gülmeyi doruğa taşır. Mizah teorileri arasından uyumsuzluk öne çıkmaktadır. Girişte isimler üzerinden karakter komiği yapılırken sonraki iki aşamada durum komiği ortaya çıkar. Bağımsız olaylar dizisinde beklenmedik akılsızlıklar komiği oluşturmuştur.

7. Çözüm Önerileri: Dil ve Ötesi

Dilin kendisi semboller sisteminden oluşmaktadır. Geçmiş zamanlardan günümüze yazı ile birlikte çeşitli süslemeler, minyatürler, resimler, fotoğraflar ve çeşitli çizimler eşlik etmiştir. Yazım teknolojisi geliştikçe metinlerden ayrı veya metinlerle beraber çeşitli simgeler, göstergeler, sanal ortam çizimleri, resimleri, gifleri boy göstermeye başlamıştır.

Dilin göstergeler sistemini Charles Sanders Peirce, üç aşamada ele almıştır. Göstergelerden hareketle: 1. Görüntüsel göstergeler: Temsil ettikleri şeye benzeyen göstergelerdir. Şekle benzeyen tuşun aynı işi yapması örneği gibi. 2. Belirtiler: Kendisi dışındaki şeyin belirtisi bir gösterge olur. Kapı altından sızan dumanın yangın belirtisi olması gibi. 3. Semboller: Temsil ettikleri şeyle aralarındaki ilişkinin rastlantısal olduğu gibi. Mesela kırmızı

rengin kandan, kızgınlığa, soğuk savaş boyunca Komünist Parti'yi temsil ettiğine dair birden fazla anlama gelir; aralarında zorunluluk olmadan rastlantısal ilişkiler vardır (Lavenda ve Schultz 2021: 63-71).

Metnin üslubu, sözel, sözdizimsel ve anlam görünüşü olmak üzere üç unsurdan oluşur (Aktaş 1986: 51-52). Dilthey'e göre "anlama" ise doğa bilimlerinden öte, tin bilimiyle açıklanabilir. Sebep-sonuç ilişkileri üzerinden değil, insanın zihinsel/ruhsal yaşamını anlamaya yönelmesi gereği üzerinde durur (Toprak 2016: 84-88). Duyguların evrensel olduğu, göstergelerin/sembollerin anlaşılması kültürden kültüre değişiklik gösterdiği ve yerleştiği ortaya konmuştur (Barrett 2021: 73-92). Sembolik duygu ifadeleri/emojileri için de durum farklı değildir.

Ferdinand de Saussure dilin yazıya aktarımını, zihnin içinde gerçekleşen dilde ifadesini bulan anlamın "ses görünürlüğünü" birbirine bağlayan bir faaliyet olarak belirtmiştir. Dilbilimciler konuşma diline odaklanmışlardır. Ses, sözcük, dil kurallarına genel anlamda "dilbilimi" adı verilmiştir. Dil ve söz birbirine bağlı fakat birbirinden farklı iki alanı oluşturmaktadır. Dil, bireyin edilgen bir şekilde belleğine aktardığı bir bütünden, söz bireyselleşir (Saussure 1983: 14-15). Dil bilgisinin ötesinde konuşma dilinde: ses düzeyi, ses yüksekliği, vurgusu ve hızı gibi çeşitli unsurlar mevcuttur. Dil bilimciler bu oluşumu "öte dil" olarak adlandırmışlardır. "Öte dil" beden dilini de içine alan ve çok daha fazlasını ifade eden bir dildir. Bir adım ötesinde sesin niyeti yer almaktadır. Saussure'nin söz ve parola üzerinden veya "dil" ve "dilin verdiği" olarak özetlenen teorisinde, dil bilgisinin herkesin uyduğu sabit ve evrensel bir kural olduğu, bir anlamda kodlamalardan oluştuğu belirtilir. "Parola" veya "dilin verdiği" kişilere göre değişiklik arz eder. Parola alanı ikinci sesler olarak kabul görmüş, bilim alanına kolaylık sağlamıştır. Saussure seslerin kendi başına içsel anlam taşıdıklarını göstermiştir (Lavenda ve Schultz 2021: 63-71).

Dil düşünce sürecinde iken yükseliş içine girer ve bireyselleşir. Dil duyuşal maddeye yükseldiği yerde sınırlarını aşar. Artık o bir hava esintisi oyunudur. Sözcük ilişkili düşünce esintisiyle istediği forma açık hale gelir. Konuşma bağlamından ve yükleminden hareketle kendi anlamını oluşturur (Cassirer 2002b: 451-452). Zihin içinde taşıdığı bağımsız enerji ile "anlam"ı kendine özgü fikri içerikle açıklar. Anlam ardında bir bilgi taşır. Anlam ve bilgi arasında sembolik bir dünya vardır. Zihnin kendisi nesneleşirken

sanat, dil, mitos ve bilgiyle buradan hareketle genel kültür bilimleri içinde çeşitlenir. Düşünce ve duygu arasındaki karşılıklı ilişki ve bağlantı formu ile sürebilir. İşaretlere âdeta bir düşünce ödünç verilir (Cassirer 2005a: 22, 33, 36). Ses, içten dışa doğru iz bırakan bir enerjiye dönüşür. Zihinsel çabayla dudaklar vasıtasıyla ses söyleyenin kulağına geri döner. İnsan ve nesneler arasına dil girer, seslerden oluşan bir dünya kurulur. Bilinç ve bilgi işaretlerle açık hale gelir, lakin taklit asıl olana hiçbir zaman yetişmez (Cassirer 2005a: 43-64).

Sesin şiir, masal gibi sanat eserlerine yansımaya dikkat edilmelidir. B. Nacatigil masal tekerlemelerini şiir olarak kabul etmek, ses unsurlarına dikkate almak gerektiğini ifade etmiştir. Masallardaki sanat / ses unsurları keşfedilmeyi, işlenmeyi bekleyen birer ham madde niteliğindedir (Alangu 1983: 303; Önal 2021: 33-54).

Masal anlatıcısının performansı yazıya geçirilirken kayboluşların izlerini sürmek için doğal gerçeklik içinden sözün “gerçek anlamına” ulaşmak gerekir. Dilthey, yaşantı-ifade-anlama arasındaki derin bağa dikkat çeker. Bu üçlü hermeneutiğin temellerini oluşturmaktadır (Toprak 2016: 89). Özel anlamda gülmenin anlaşılabilmesi için doğal çevresi içinde işlevselliği belirlenmelidir (Bergson 2011: 19-20). Anlam yaratan dil, icon / görüntüsel (emoji veya diğer) görsellerle birlikte sosyolengüistik bir alanda anlaşılabilir. Kodların içinde sanat vardır. Tersine söylem, farklı anlam katmaları ve çağrışımları üzerinden dilin sanat alanına göndermeler yapılır. İletişimsel yeterlik bağlamıyla, sanal dünyaları içine alan bir evrenin sunulması, mizahi masallar için de söz konusudur (Laveda ve Schultz 2021: 63-68).

Epistemolojik açıdan bakıldığında, yazıya geçirilmiş mizahi masal algısı, “görelî-yalın algıyı” oluşturur. “Görelî doğrudan algı” anlaşıldığı zaman, gerçeklik veya gerçek anlam ortaya çıkarılır. Algının sınırlarının doğru anlaşılması için verilenin/sözün orijinal formuna ulaşmak gerekir. Zihinsel gerçek evrenin ortaya çıkarılması için, yazıyla özelleşen durum tündengelim içinde düzeltilmelidir (Cassirer 2002b: 26-27).

Mizahi masalların problemi, ortam koşulları ve duygu durumlarının yazıya geçirilememesinde yaşanmaktadır¹. Sesin yazıya geçirilmesiyle

¹ TÜMAK masal incelemelerinde karşılaşılan sorunlar arasında da yer almaktadır.

yazının kuru yüzü masal üslubuna zarar verebilmektedir. Anlatımda sesin daralıp genişlemesi, alçalıp yükselmesi, tınıların yazıya geçirilememesi, harfleri ses karşısında çaresiz bırakmaktadır. Tını yok olup sözün renkli dünyası yazıya yeterince aktarılamamaktadır. Masal analarının ve atalarının masal üsluplarında üzüntülerden sevinçlere kadar öznel tavırları ve çeşitli duygu ifadeleri yitip gitmektedir. Yazıya geçen anlatıda, mizahi durum yeterince ifade edilememekte ve anlatıcının niyeti anlaşılamamaktadır. Ses ve harf arasındaki bu fark, mizahi masallarda bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mizahi masalın doğru anlaşılması için, masal anlatıcısının icra ortamına tekrar dönmek, masal performanslarını yeniden gözden geçirmek gerekir. Harflerin çaresizliği emojilerle giderilebilir. Bu çalışmada sesin duygu değerinin ortaya konabilmesi için sözcüklerin yanında emojiler de kullanılmıştır². Tek dilden iki dilli: sözcük + sembol çizilerle iletişim diline yönelik durum + duygu alfabesinin oluşumu söz konusudur (Sev 2018: 734-748).

Elektronik iletilerde, birtakım simgeler, jest ve mimikler, alternatif bir alfabe gibi kullanılmaktadır. Bu simgeler dil dışı imgelerle oluşturulmuştur. Anlam taşıyıcısı olarak gösterge dilinin görünürlüğü *böylece* sağlanmaktadır. Sözün tonlamasında, beden dilinin yazıya aktarılmasında, duygu durumlarının ifade edilmesinde emojiler yaygın olarak kullanılmakta; iletişimde kısa, öz, özel ve eğlendirici konuşma dilini oluşturmaktadır (Çeken vd. 2017: 91-105). Masalların yazıya geçirilme aşamasında, emoji simgelerinden de yararlanılması, çeşitli duygu hallerinin anlaşılmasını sağlayabilir.

Sonuç

Bu çalışmada özellikle mizahi masallar tercih edilmiştir. Yazıya geçirildiğinde yeterince anlaşılamayan üç mizahi masal üzerinde durulmuştur. Masallar evrensel değerleri içinde barındıran anlatılar olarak bilinirken okuyucunun karşısına aldatmak, hile, yalan, cinayet gibi durumlar anlaşılmaz hale gelmektedir. Ses ve yazı arasında jest ve mimikler doğal

² Japoncada “e” resim “moji” harf, karakter anlamında olup “emotion” duygu, “icon” sözcükleriyle oluşan İngilizcede emojinin karşılığı olarak yaygın görsel iletişim işaret diline dönüşmüştür (Sev, 2018: 734-748).

olarak kaybolmaktadır. Ses, söze dönüşürken niyet anlaşılır; söz, yazıya yansıtılırken niyet kaybolur. Bu kayıpları gidermek için çağın yeni alfabesi olan emojilerin kullanılması bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır.

Emojilerin kültürden kültüre farklılık gösterdiği, Türk kültürünü yansıtan emojilere ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Duygu durumları, başına fes giyen bir emoji, nazar işaretinin “maşallah” olarak anlaşılması gibi, çeşitliliklerle yerelleşebilir ve zenginleşebilir. Türk kültürünü yansıtacak olan yerel ve kültürel bir “duygu işaret sistemi”nin hazırlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Üç masalda “mizah teorileri” içinde “rahatlama” ve üstünlük” teorilerinden çok “uyumsuzluk teorisi” öne çıkmıştır. Uyumsuzluk teorisinde karşıt olana işaret edilmektedir. Bergson’un “gülme unsurları” arasında “söz komiği” ve “karakter komiği” masallarda anlaşılır olmasına rağmen, “durum komiği” masallarda en az anlaşılır olanıdır. “Şekil komiği” hiçbir durumda yer almamaktadır. Şekil komiği içindeki jest ve mimiklerin yansımaları söz konusu bile değildir.

Görünürlük içindeki hareketlilik ve doğal ortam yazılı bir masala yansıtılamamaktadır. Mizahi masalların pek çoğunda gülme, üzülmeye, şaşırma vb. duygular yazıda ifade edilememektedir. İcra esnasındaki duygu unsurlarının belirtilememesi veya bilinmemesi masalı anlamsız kılabilir. Masalın başında birtakım ip uçları verilmiş olursa bile, duygu unsurları, metnin “anlam değeri” emoji simgeleriyle anlaşılabilir. Sembolik işaret sistemi günümüzde yoğun olarak emojilerle yürütülmektedir. Masalın mizahi unsurları ve duygu değerleri “öte dil”deki işaret sistemleriyle belirlenebilir. Emojiler söze ruh katarak sözün doğal ortamını dijital olarak gözler önüne serebilir.

Kaynakça

Aktaş, Şerif (1986). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Alangu, Tahir (1983). “Necatigil’in Şiirlerinde Masal Temleri ve Motifleri,” *Türkiye Folklor El Kitabı*, s. 283-303. İstanbul: Adam Yayınları.

_____, (2009). *Keloğlan Masalları*, 2. bs., İstanbul: YKY.

Barrett, Lisa Feldman (2021). *Beynimizin Parmak İzleri Duyguların ve Zihnin Gizemli Öyküsü*, 3. bs., çev. Yasin Konyalı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Boratav, Pernev Naili (1992a). *Zaman Zaman İçinde Tekerlemeler-Masallar ve Masal ile Tekerleme Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: Adam Yayınları.

_____, (1992b). *Az Gittik Uz Gittik*, İstanbul: Adam Yayınları.

_____, (2000). *Tekerleme Türk Halk Masallarının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı*, çev. İsmail Yerguz; hzl. M. Sabri Koz, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Bergson, H. (2011). *Gülme*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cassiser, Ernst (2005a). *Sembolik Formlar Felsefesi I, Dil*, Ankara: Hece Yayınları.

Cassiser, Ernst (2005b). *Sembolik Formlar Felsefesi III, Bilginin Fenomenolojisi*, Ankara: Hece Yayınları.

Çeken, Birsal, Asuman Aypek Arslan, Damla Tuğrul (2017). “İletişimde Emojilerin Kullanımı ve İncelenmesi, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, S. 16, 91-105.

Çoban, Derya (2008). Türk Folklor Araştırmaları Dergisi’nin 1-183. Sayılarında Yer Alan Masal Metinlerinin 11-14 Yaş Grubu Öğrencilerinin Bilişsel, Duyuşsal ve Psikomotor Özelliklerine Göre Uygunluğunun Değerlendirilmesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dursun, Aysun (2008). Keloğlan Masallarının Tespiti ve Tasnifi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

_____, (2018). “İnsan Neden, nasıl, Neye Güler?: Keloğlan Hiç Alıyor Masasında Gülmece,” *TÜRK* 12, 38-48.

Ekici, Metin (2009). *21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak, Uluslararası Sempozyum Akşehir; 8-9 Mayıs 2008*, Ankara: AKMB Yayınları, 271-280.

Larzul, Sylvette (2007). “Binbir Gece Masallarından Komik Bir Öykü: Ebu’l Hasan’ın Öyküsü ya da Uyanık Uykucu,” *Doğu’da Mizah*, 2.bs., hzl. İrene Fenoglio, François Georgeon, çev. Ali Berktaş, İstanbul: YKY, s.15-26.

Lavena, Robert H. ve Emily A. Schultz (2021). *Kültürel Antropoloji Temel Kavramlar*, 3. bs., (çev. Dilek İşler & Onur Hayırlı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (1983), *Kıbrıs Türk Masalları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Saussure, Ferdinand de (1983). “Dil ve Söz,” XX. *Yüzyıl Dilbilim (Kuramcılardan Seçmeler)*, çev. Berke Vardar, Ankara: TDK yayınları, s. 14-43.

Sev, İ. Gülsel (2018). “Sözlükçülükte Emojilerden Yararlanmak Mümkün mü?”, *TEKE* 7/2, 734-748.

Terr, Lenore (2000). *Oyun Yetişkinler İçin Neden İhtiyaçtır*, İstanbul: Literatür Yayınları.

Toprak, Metin (2016). *Hermeneutik ve Edebiyat*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Turhan Tuna, Sibel (2014). *Türk Masallarının Varoluşçuluk Açısından İncelenmesi*, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.

Önal, Mehmet Naci (2011). *Muğla Masalları (Araştırma-İnceleme)*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

_____, (2021). “Tekerlemeli Masalların İşlevleri,” *Kim Uyur Kim Uyanık Türk Masal İncelemeleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 34-55.